

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA XIS-HAYAJON SO‘ZLARINING IFODALANISHI

Oxunov Asilbek Olimjon o‘g‘li

Farg‘ona davlat universiteti,

Ingliz tilini o‘qitish metodikasi kafedrasida o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada undov so‘zlarning ingliz va o‘zbek tillarida ifodalanishi tahlil etiladi.

Kalit so‘zlar: undov so‘z, xis-hayajon gap, xis-hayajon

Аннотация: В данной статье анализируется употребление междометий в английском и узбекском языках.

Ключевые слова: междометие, восклицательные предложения, восклицательный знак.

Abstract: This article analyses the usage of interjections in English and Uzbek.

Key words: interjection, exclamative sentences, exclamation

Undov so‘z (interjection)lar deyarli har kuni suhbat jarayonida undov so‘zlarni ishlatamiz. Ular ma‘nosiz bo‘lsada xabar yetkazish xususiyatiga ega. Odatda bunday xabarlar fikr-g‘oya yoki o‘ylar emas, balki xissiyotni bildiruvchi so‘zlardir. Undov so‘zlar tilshunoslikda ko‘p muhokamalarga sabab bo‘lmaydi, lekin tilda o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi ham, yo‘qolib ham ketmaydi. Chunki tilning ichki boyligini ko‘rsatuvchi jihatlardan biri shu va shunga o‘xshash elementlarning mavjud bo‘lishidir. Interjection lar masalasida bo‘ladigan muzokara bu – ular alohida so‘z yoki so‘z-gap ekanligi to‘g‘risidadir. Grammatik kitoblarda undov so‘zlar tasviriy gaplar bilan ishlatilib, xis-hayajon gaplar sirasiga kiritilgan (bazi kitoblarda kiritilmaydi).

Azob, hayrat, jahl, huzur kabi xissiyot va tuyg‘ularni ifodalashda ishlatiladi.

Ko'p lingvistlar undov so'zlarni tilning ibtidosida odamlar tomonidan aytilgan birinchi so'zlar bo'lishi mumkinligini aytishadi. Bunga sabab undov so'zlarning emotsionalligi va talaffuzga osonligidir. Agar bunday so'zlar bo'lmaganda edi, til qanday dag'al bo'lishini tasavvur qilish qiyin emas. Masalan: oddiy ***Ouch!***ni olaylik. Agar ushbu fraza bo'lmaganda edi, "Jonim og'riyapti" deyishga to'g'ri kelardi. Bu aytishga ham uzun birikma, ham noqulay va bir tomondan kulgili hamdir.

Undov so'zlarning tuzilishi. Undov so'zlar xis-hayajon bilan aytilgan tovushlar birlashmasi, so'zlar, maxsus frazalardir. Yozuvda undov belgisi bilan yoziladi.

Wow! This looks wonderful!

Ba'zi undov so'zlar ot kategoriyasiga ko'ra turlanish xususiyatiga ega, ya'ni ko'plik shaklda ham ishlatiladi: *balls! fiddlesticks! havers! heads up! horsefeathers! rats! spells!*

Undov so'zlarning yana bir morfologik jihati G. Curme aytganidek ularning o'ziga xos xususiyati yo'qligidir. Bunday so'zlar tuslanish xususiyatiga ega bo'lmagan so'zlar kategoriyasiga kiradi. Ba'zan undov so'zlar ikki mustaqil so'zdan tashkil topishi mumkin:

Oh, God! Goodness gracious!

Ingliz tilidagi undov so'zlarni fonetik, kelib chiqish va boshqa umumiy xususiyatlaridan kelib chiqib ikki guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruh *aha! auh! bah! boo! coo! cor! eeeek! eh! gee! gee-whiz! ha! ha-ha! ho! hooey! hoo-ha! hoy! huh! hullo! hum! oho! ooh! oops! uh! uh-huh! uh-uh!* kabi bir yoki ikki bo'g'inli so'zlardan tashkil topgan. Bunday so'zlar suhbatdan tashqarida ma'noga ega emas, lekin nutq jarayonida aniq bir maqsadga ega frazalar hisoblanadi.

Ikkinchi guruh undov so'zlari boshqa so'z turkmidan olingan so'zlar: *begone! behold! bingo! blast! blimey! bother! bullshit! crazy! crikey! damnation! The devil! doggone! god! good! goodness! gracious! grand! hell! honestly! indeed!*

Ular so‘z yoki fraza shaklda bo‘lib, kontekstda boshqa ma’no borliqda boshqa ma’no bildiradi. Bunday undov so‘zlar qasamlar, ogohlantirishlar, buyruqlar, ko‘rsatmalarda ishlatiladi.

Undov so‘zlarning gapdagi o‘rni.

Interjection so‘zining ma’nosiga ko‘ra undov so‘zlar tilning boshqa birliklari bilan aloqaga kirishmaydi. Odatda gapning boshida keladi, undov belgisi bilan ajratiladi va yangi gap boshlanadi. Mana shu keyingi gapga o‘z tasirini ko‘rsatib turadi.

Wow! Look at those pretty puppies!

Lekin bu umumiy xulosa emas. Undov so‘zlar gapning bir qismi bo‘lib ham xizmat qilishi mumkin.

Oh! I did not realize that.

Oh, I did not realize that.

Birinchi gapdagi undov so‘zlar deyarli mustaqil bir gap. Talaffuzda ikkinchi gapga nisbatan ko‘proq to‘xtalish (pauza) bo‘ladi. Bunda undov so‘zlar gapdagi hech bir so‘zga grammatik yoki sintaktik jihatdan bog‘lanmagan.

Ikkinchi gapda esa undov so‘zlar gapning mustaqil elementi va gapga biroz bo‘lsa ham bog‘langan. Bunda undov so‘zlar vergul bilan ajratiladi. Undov so‘z va gap o‘rtasida talaffuzda ko‘p to‘xtalish bo‘lmaydi. Gapning oxirida undov belgisi qo‘yilmaydi.

Oh, you wanted to add something. I am sorry to have interrupted you.

J. Sledd undov so‘zlarni gapning ravishi deb ataydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Fries Ch.C. The Structure of English. N.Y., 1952.
2. G. O. Curme English Grammar, Barnes & Noble Books, New York 1947 P 149.
3. J. R. Eckersley, J. M. Eckersley A Comprehensive English Grammar for Foreign Students, Longman, London. 1966 P 316

4. Vladimir Ž. Jovanović The form, position and meaning of Interjections in English 2004
5. Акбарова, Ш. Ф. (2023). ЎЗБЕК НАСРИДА А. КАМЮ ТАЪСИРИ ВА ТАЛҚИНИ. *Scientific progress*, 4(4), 321-325.
6. G'aniyevna, A. S. (2023). TALABALARNING FRANSUZ TILIDA KOMMUNIKATIV QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH. *SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*, 6(6), 311-315.
7. Akbarova, S. G. (2023). TYPOLOGICAL SIMILARITY AND INTERACTION–AN ACTUAL PROBLEM OF COMPARATIVE LITERATURE. *Procedia of Theoretical and Applied Sciences*, 8(8), 19-22.
8. Акбарова, Ш. (2022). Адабиётшуносликда талқин ва герменевтика масалалари. *Ренессанс в парадигме новаций образования и технологий в XXI веке*, (1), 44-45.